

Οι αλλαγές στα στρατηγικά δόγματα της Συμμαχίας και η θέση της Ελλάδας Σύντομη θεώρηση του ελληνονατοϊκού πλέγματος

Παρ' ότι οι ελληνονατοϊκές σχέσεις βρίσκονται καθημερινά σχεδόν στις σελίδες των εφημερίδων, δεν έχουν αποσαφηνιστεί οι συντελεστές που συνθέτουν το πλέγμα αυτών των σχέσεων. Πίσω από τις επίσημες θέσεις της ελληνικής ηγεσίας και των αξιωματούχων της Ατλαντικής Συμμαχίας, πίσω από τις δεδηλωμένες διαφορές και τις συχνές τριβές, υπάρχει η δυναμική των στρατηγικών συμφερόντων της κάθε πλευράς.

Η προσπάθεια να προσεγγισθεί ακριβώς η δυναμική αυτών των συμφερόντων και ειδικότερα να ανιχνευθούν οι επιπτώσεις των νέων «αντιλήψεων» του ΝΑΤΟ στη θέση και τη στρατηγική σημασία της Ελλάδας στους κόλπους της Συμμαχίας, υποχρεώνει σε μια επιλεκτική ιστορική αναδρομή στις καμπές εκείνες στις οποίες αποκρυσταλλώθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι σημερινές ισορροπίες.

Γι' αυτόν το λόγο, το κείμενο που ακολουθεί αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο αναλύεται η όλη διαδικασία που έφερε την Τουρκία και την Ελλάδα στο ΝΑΤΟ και ιδιαίτερα τα δόγματα που καθόρισαν την αμερικανική και νατοϊκή στάση όχι μόνο τότε αλλά σε σημαντικό βαθμό και σήμερα. Στο δεύτερο μέρος αναλύονται οι ελληνονατοϊκές εκκρεμότητες της δεκαετίας 1974-85, ώστε να γίνει πια δυνατή η προσέγγιση του στόχου. Έτσι, στο τρίτο μέρος ανιχνεύονται οι αλλαγές στα στρατηγικά δόγματα της Συμμαχίας και διατυπώνονται ορισμένες πρώτες σκέψεις για τις επιπτώσεις των νέων δογμάτων στα λιμνάζοντα ύδατα των σχέσεων Ελλάδα-ΝΑΤΟ.

Θα ήταν περιττό, ίσως, να σημειωθεί ότι η φιλοδοξία αυτού του κειμένου είναι περισσότερο να «καθαρίσει το έδαφος» για τη διευκόλυνση μιας συζήτησης που μόλις έχει αρχίσει παρά να προσκομίσει πλήρεις απαντήσεις σε θέματα για τα οποία εν πολλοίς τα αναγκαία στοιχεία καλύπτονται κάτω από το απόρητο.

Πώς μπήκε η Ελλάδα στο ΝΑΤΟ

Το Φθινόπωρο του 1948, οι συζητήσεις και οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών, της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, του Καναδά, του Βελγίου, της Ολλαν-

διάς και του Λουξεμβούργου για τη δημιουργία ενός αμυντικού συνασπισμού, είχαν ήδη προχωρήσει. Λίγους μήνες μετά, την άνοιξη του 1949, οι χώρες αυτές κάλεσαν την Ιταλία, τη Δανία, τη Νορβηγία, την Πορτογαλία και την Ισλανδία να συμμετάσχουν στον ίδιο στρατιωτικό συνασπισμό. Πριν να τελειώσουν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ αυτών των χωρών, η τουρκική κυβέρνηση ζήτησε να πάρει και η Τουρκία μέρος στις συζητήσεις.

Σύμφωνα με την τουρκική άποψη, η συμμετοχή της Τουρκίας στη νέα συμμαχία δεν θα ήταν αντίθετη με τους αμυντικούς στόχους που είχαν θέσει οι παραπάνω χώρες. Κι αυτό, γιατί στον υπό ίδρυση συνασπισμό θα περιλαμβάνονταν η Ιταλία και οι περιοχές στη Βόρεια Αφρική που ανήκαν σε ευρωπαϊκές χώρες.

Το τουρκικό αίτημα απορρίφθηκε γιατί οι χώρες που συζητούσαν την ίδρυση της Βορειο-ατλαντικής Συμμαχίας είχαν αποφασίσει ότι δεν θα συμπεριλάβουν σ' αυτήν τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου.¹

Η συμφωνία για την ίδρυση της Ατλαντικής Συμμαχίας υπογράφηκε στην Ουάσινγκτον στις 4 Απριλίου 1949, και άρχισε να ισχύει στις 24 Αυγούστου του ίδιου χρόνου. Η τουρκική κυβέρνηση δεν πτοήθηκε από την άρνηση των χωρών-μελών του ΝΑΤΟ να συμπεριλάβουν και την Τουρκία στη νέα συμμαχία. Αντίθετα, σε κάθε ευκαιρία που έβρισκαν οι τούρκοι αξιωματούχοι έθεταν το θέμα πειστικά. Το Δεκέμβριο του 1949, ο τούρκος υπουργός εξωτερικών Νεκμεντίν Σαντάκ επανέλαβε και επίσημα το τουρκικό αίτημα στη συνάντηση που είχε με τον Τζωρτζ Μαγκκί, αμερικανό υφυπουργό, υπεύθυνο για τις μεσανατολικές υποθέσεις. Η απάντηση ήταν πάλι αρνητική. Κι αυτή τη φορά υπήρξε και μια πιο διεξοδική εξήγηση για τους λόγους που οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν μπορούσαν να υποστηρίξουν το τουρκικό αίτημα.

Ο αμερικανός υφυπουργός εξήγησε στον τούρκο υπουργό εξωτερικών, ότι η κυβέρνηση του δεν ήταν έτοιμη να δεχθεί οποιαδήποτε συζήτηση με την Τουρκία πριν αποφασισθεί στην Ουάσινγκτον «ποια θα ήταν η πολιτική της αμερικανικής κυβέρνησης απέναντι στην Τουρκία».²

Στις 15 Φεβρουαρίου 1950, ο Φεριντουν Έρκίν, πρέσβης της Τουρκίας στις Ηνωμένες Πολιτείες επανέλαβε το τουρκικό αίτημα στον βοηθό υφυπουργό εξωτερικών υπεύθυνο για τις μεσανατολικές υποθέσεις Ρ.Α. Χαίηρ. Η αμερικανική κυβέρνηση για μια ακόμη φορά αρνήθηκε οποιαδήποτε συζήτηση για το θέμα. Στην Άγκυρα, ο αμερικανός πρέσβης Τζωρτζ Γουάτσγουορθ είπε στον τούρκο υπουργό εξωτερικών ότι «οι Ηνωμένες Πολιτείες... δεν θεωρούν ότι μπορούν να φθάσουν σε νέες αμυντικές διευθετήσεις μέσω συμφωνιών αυτή τη στιγμή» και ότι «...υπήρχε μικρή μόνο πιθανότητα ότι η Τουρκία θα μπορούσε να εισέλθει σε τέτοιες διευθετήσεις –όπως το ΝΑΤΟ– στο μικρό χρονικό διάστημα ενός χρόνου», όπως ζητούσε η Τουρκία.³

Ενιαίος γεωγραφικός χώρος

Η αμερικανική απόφαση να μη μπει η Τουρκία στο ΝΑΤΟ είχε άμεσες επιπτώσεις και για την Ελλάδα. Για τους σχεδιαστές της αμερικανικής αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής ο γεωγραφικός χώρος που περιείχε την Ελλάδα και την Τουρκία ήταν ενιαίος. Οι αποφάσεις για τη μια χώρα σχεδόν αυτόματα ήταν αποφάσεις που αφορούσαν και την άλλη χώρα. Με μια σημαντική διαφορά που πολλά χρόνια μετά θα έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στην συμπεριφορά της Ατλαντικής Συμμαχίας προς την Ελλάδα και την Τουρκία: η στρατιωτική και η πολιτική ηγεσία των Ηνωμένων Πολιτειών είχε φθάσει στο συμπέρασμα ότι «η Τουρκία είναι σημαντικότερη της Ελλάδας όσον αφορά στα στρατηγικά συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή».

Το συμπέρασμα αυτό ήταν αποτέλεσμα μιας σειράς επιμέρους «αποφάσεων» που είχε λάβει το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Πολιτειών μεταξύ της άνοιξης του 1949 και της άνοιξης του 1951. Οι «Αποφάσεις» αυτές έπαιξαν και συνεχίζουν σήμερα να παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της αμερικανικής και της νατοϊκής πολιτικής απέναντι στην Ελλάδα και την Τουρκία.

Στις 23 Μαρτίου 1949, ο πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν ενέκρινε μια έκθεση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, η οποία είχε τον ακόλουθο τίτλο: «Αμερικανικοί Στόχοι στην Ελλάδα και την Τουρκία για την αντιμετώπιση του σοβιετικού κινδύνου για την Ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών». Η έκθεση αυτή έγινε γνωστή ως NSC 42/1 και αποτέλεσε τη βάση για όλες τις επόμενες παρόμοιες «αποφάσεις» της αμερικανικής κυβέρνησης. Ήταν σ' αυτήν την έκθεση που για πρώτη φορά επισημοποιήθηκε η αμερικανική θέση που φαίνεται ότι ισχύει ως σήμερα και σύμφωνα με την οποία «η Τουρκία είναι πιο σημαντική από την Ελλάδα» και ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει «να βοηθήσουν την Ελλάδα να φτιάξει στρατό που θα μπορεί να διατηρήσει την εσωτερική ασφάλεια», και πρέπει να «βοηθήσουν την Τουρκία να φτιάξει στρατό που θα μπορεί να αντιμετωπίσει τις πιέσεις των σοβιετικών».⁴

Η τουρκική κυβέρνηση δεν σταμάτησε όμως να πιέζει, ώστε να γίνει δεκτή η άποψη ότι η Τουρκία θα πρέπει να είναι μέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας. Το τουρκικό αίτημα επαναλήφθηκε προς τις Ηνωμένες Πολιτείες στις 27 Απριλίου 1950, στις 2 Ιουνίου, στις 14 Ιουνίου, στις 22 Ιουλίου και τέλος επίσημα, από τον τούρκο πρωθυπουργό Αντνάν Μεντερές, σε συνάντηση του με τον αμερικανό πρέσβη στην Άγκυρα στις 30 Ιουλίου. Σε ένα Aide-Memoire που έδωσε ο Μεντερές στον αμερικανό πρέσβη, η τουρκική κυβέρνηση εξηγούσε στην αμερικανική κυβέρνηση ότι «η στιγμή είναι κατάλληλη για την είσοδο της Τουρκίας ως μέλους στο σύστημα αμύνης και ασφαλείας που ιδρύθηκε με το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο». Ο τούρκος πρωθυπουργός ζήτησε «η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών να έχει την καλωσύνη να φροντίσει, ώστε να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα προς αυτό τον σκοπό για να εξετασθεί αυτό το θέμα και να επιλυθεί με όσο το δυνατόν λιγότερη καθυστέρηση».⁵

Στην Ελλάδα, η αμερικανική πρεσβεία διαβεβαίωνε το Στέιτ Ντηπάρτμεντ να μην ανησυχεί γιατί «δεν είχε υπάρξει καμιά μεγάλη πίεση εδώ για ελληνική συμμετοχή στο ΝΑΤΟ... Αν η τουρκική προσπάθεια δεν είναι επιτυχής, οι Έλληνες μπορούν να πεισθούν να μην πιέσουν για να γίνουν μέλη».⁶

«Συνεργαζόμενα» μέλη

Στις 31 Αυγούστου 1950, ο τότε υπουργός εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Άτσεσον, ζήτησε την άποψη του υπουργού Άμυνας των ΗΠΑ για το θέμα της εισόδου της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ. Οι τουρκικές πιέσεις είχαν αρχίσει να έχουν το επιθυμητό για την τουρκική κυβέρνηση αποτέλεσμα. Στις 11 Σεπτεμβρίου, το υπουργείο άμυνας των ΗΠΑ είχε έτοιμη «μια πρώτη εκτίμηση» για το θέμα. Σύμφωνα μ' αυτή, δεν θα ήταν εναντίον των αμερικανικών συμφερόντων η Τουρκία και η Ελλάδα να γίνουν «συνεργαζόμενα» μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Την ίδια ημέρα στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ ήταν έτοιμη μια δεύτερη έκθεση/εκτίμηση για την πιθανή είσοδο της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ. Βασική αρχή σ' αυτή την έκθεση ήταν ότι οποιαδήποτε απόφαση και αν ληφθεί θα πρέπει να αφορά τόσο στην Τουρκία όσο και στην Ελλάδα. Το Στέιτ Ντηπάρτμεντ έλεγε επίσης ότι «θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία» στην Ελλάδα και την Τουρκία να συμμετέχουν «σε κατάλληλα όργανα που ασχολούνται με τον στρατιωτικό σχεδιασμό σε επίπεδο χαμηλότερο από αυτό της Αμυντικής Επιτροπής» του ΝΑΤΟ.

Τόσο το Στέιτ Ντηπάρτμεντ όσο και το υπουργείο άμυνας των Ηνωμένων Πολιτειών πρότειναν μια ειδική σχέση για την Τουρκία και την Ελλάδα στο ΝΑΤΟ. Η έκθεση του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών επαναλάμβανε την αρχική αμερικανική θέση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες «θα πρέπει α) να είναι αντίθετες στην είσοδο της Ελλάδας και της Τουρκίας ως μελών της Ατλαντικής Συμμαχίας και β) να είναι αντίθετες σε εναλλακτικές διευθετήσεις οι οποίες θα απαιτούσαν από τις αμερικανικές δυνάμεις να υπερασπισθούν την Ελλάδα και την Τουρκία (ή το Ιράν) σε περίπτωση εχθροπραξιών».⁷

Στις 18 Σεπτεμβρίου, η ανώτατη επιτροπή του ΝΑΤΟ, το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο, υιοθέτησε την άποψη της αμερικανικής κυβέρνησης για την Τουρκία και την Ελλάδα ως άποψη της Συμμαχίας. Η απόφαση της Ατλαντικής Συμμαχίας ανακοινώθηκε στον τούρκο πρέσβη στην Ουάσινγκτον από τον αμερικανό υπουργό εξωτερικών στις 19 Σεπτεμβρίου.

Ο τούρκος πρέσβης είπε στον αμερικανό υπουργό ότι η απάντηση του ΝΑΤΟ «δεν ήταν ικανοποιητική». Ο Άτσεσον απάντησε ότι το ΝΑΤΟ δεν επρόκειτο «να επανεξετάσει την απόφασή του».

Το αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών δεν θεώρησε ως αναγκαίο να ειδοποιήσει και την ελληνική κυβέρνηση για αυτή τη σημαντική απόφαση της Ατλαντικής Συμμαχίας. Την απόφαση δηλαδή «να δοθεί η ευκαιρία» στην Ελλάδα και την Τουρκία να γίνουν «συνεργαζόμενες χώρες» με το ΝΑΤΟ. Στις 21 Σεπτεμβρίου έφτασε στην αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα ένα τηλεγράφημα από τον Άτσεσον. Σ' αυτό, ο αμερικανός υπουργός Εξωτερικών εξηγούσε την πρόταση που είχε κάνει στον τούρκο πρέσβη και πρόσθετε ότι «σε περίπτωση που αυτή η πρόταση είναι αποδεκτή από την Τουρκία, τότε και μόνο τότε θα γίνει η ίδια πρόταση και στην Ελλάδα».⁸

Στις 2 Οκτωβρίου η τουρκική κυβέρνηση ειδοποίησε την αμερικανική ότι αποδέχεται την πρόταση του ΝΑΤΟ για «συνεργασία» στο στρατιωτικό επίπεδο. Την επόμενη ημέρα, ο Άτσεσον κάλεσε στη Νέα Υόρκη όπου θρυσκόταν, τον έλληνα πρέσβη στις Ηνωμένες Πολιτείες, Αθανάσιο Πολίτη, και του έκανε την ίδια πρόταση που είχε κάνει στον τούρκο πρέσβη.

Λίγες ώρες αργότερα, η ελληνική κυβέρνηση, χωρίς καμιά συζήτηση, αποδεχόταν την «πρόσκληση της Συμμαχίας», στέλνοντας ταυτόχρονα μια Note Verbale που θα έδινε τον τόνο στην ελληνονατοϊκή σχέση για τις επόμενες τρεις δεκαετίες. Στο μήνυμα της η ελληνική κυβέρνηση έγραφε ότι «αποδεχόταν πάραυτα την πρόσκληση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου να συνδέσει τον εαυτό της με... τις εργασίες γύρω από τον υποδεικνυμένο στρατιωτικό προγραμματισμό».⁹

«Αναπόσπαστο» τμήμα της Ευρώπης

Στις 18 Φεβρουαρίου 1952, η Ελλάδα και η Τουρκία έγιναν κανονικά μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας. Στην Ελλάδα, η κυβέρνηση δεν ήξερε με ποιους ακριβώς όρους είχε μπει η Ελλάδα στο ΝΑΤΟ. Όλες οι διαπραγματεύσεις με τους στρατιωτικούς ειδικούς της Συμμαχίας είχαν γίνει αποκλειστικά από στρατιωτικούς χωρίς καμιά «εμπλοκή» της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας. Όπως έγινε σαφές στη συζήτηση που διεξήγαγε στη Βουλή η κυβέρνηση όταν χρειάστηκε να επικυρωθεί η συμφωνία, ούτε ο πρωθυπουργός ούτε ο υπουργός εξωτερικών γνώριζαν τις λεπτομέρειες της ένταξης της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ. Και η αντιπολίτευση δεν φαίνεται να πίεσε και πάρα πολύ για να γίνουν γνωστοί οι όροι με τους οποίους η Ελλάδα έγινε μέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας.¹⁰

Στους μήνες που είχαν μεσολαθήσει από το φθινόπωρο του 1951 ως την επίσημη αίτηση της Ελλάδας και της Τουρκίας για να γίνουν μέλη της Συμμαχίας είχαν γίνει σκληρές

διαπραγματεύσεις μεταξύ των τούρκων στρατηγών και των νατοϊκών συναδέλφων τους. Το κύριο τουρκικό μέλημα ήταν η Τουρκία να αντιμετωπισθεί ως ευρωπαϊκή χώρα και όχι ως χώρα της Μέσης Ανατολής. Οι τουρκικές ανησυχίες είχαν σχέση με τον ρόλο που θα έπαιζε η Τουρκία στο NATO στις επόμενες δεκαετίες, κάτι που δεν διέφυγε από την προσοχή των αμερικανών στρατηγών.

Σε ένα μνημόνιο για τον αμερικανό πρόεδρο, ο αρχηγός του Μεικτού Επιτελείου των ΗΠΑ στρατηγός Ομάρ Μπράντλεη έγραφε γι' αυτή την τουρκική επιμονή και τη δικαιολογούσε εξηγώντας ότι η Τουρκία δεν ήθελε να θεωρείται ως χώρα της Μέσης Ανατολής «όπως οι αραβικές χώρες» γιατί προτιμούσε να είναι «ένα αναπόσπαστο τμήμα της Ευρώπης το οποίο αντιμετωπίζει τη Ρωσία».¹¹

Η επιμονή αυτή της Τουρκίας δεν ξεκινούσε βέβαια από την επιθυμία της «να αντιμετωπίσει την Ρωσία». Είχε πολύ πιο συγκεκριμένη αφετηρία που ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τα τουρκικά εθνικά συμφέροντα, και είχε άμεσες επιπτώσεις και για την Ελλάδα. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η Ελλάδα με το NATO και την Τουρκία ξεκινούν από αυτή την «επιμονή» της Τουρκίας να θεωρηθεί «αναπόσπαστο» τμήμα του ευρωπαϊκού χώρου.

Το πρακτικό πρόβλημα που προέκυψε από την τουρκική επιμονή ήταν αυτό των ορίων που θα είχαν τα νέα στρατηγεία και οι νέες συμμαχικές διοικήσεις που θα δημιουργούνταν για να ενταχθούν οι ένοπλες δυνάμεις των δυο νέων μελών, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Το NATO πήρε τις τελικές αποφάσεις για τη διευθέτηση του προβλήματος αυτού λίγες ημέρες πριν οι δυο χώρες γίνουν δεκτές ως πλήρη μέλη της Συμμαχίας. Το βασικό χαρακτηριστικό των νέων διευθετήσεων ήταν ότι ικανοποιούσε σχεδόν στο σύνολό τους τα τουρκικά αιτήματα. Από τα στοιχεία που υπάρχουν δεν φαίνεται ότι οι έλληνες στρατιωτικοί που διαπραγματεύθηκαν την είσοδο της χώρας στο NATO έπαιξαν ενεργό ρόλο στις συζητήσεις που είχαν γίνει μέσα στις διάφορες επιτροπές του NATO για τον καθορισμό των αρμοδιοτήτων των νέων στρατηγείων και για το ρόλο που θα είχαν στις συμμαχικές επιχειρήσεις οι ένοπλες δυνάμεις των δυο νέων μελών.¹²

Ο τρόπος με τον οποίο οι δυο χώρες αντιμετώπισαν τις διαπραγματεύσεις για την είσοδο τους στο NATO δημιούργησε μέσα στη συμμαχία δυο εντελώς διαφορετικές εικόνες. Σύμφωνα με την μια, η Τουρκία έπρεπε να αντιμετωπίζεται με προσοχή γιατί ήταν όχι μόνο «περισσότερο σημαντική από την Ελλάδα» αλλά και πιο έτοιμη να δημιουργήσει προβλήματα, όταν αυτό απαιτούσε το εθνικό της συμφέρον. Σύμφωνα με την άλλη εικόνα, η Ελλάδα μπορούσε να αντιμετωπίζεται με λιγότερη προσοχή γιατί στο τέλος θα δεχόταν αυτό που «ήταν καλό για τη Συμμαχία». Ο τόνος που δόθηκε εκείνα τα πρώτα χρόνια στη σχέση της Ελλάδας και της Τουρκίας με το NATO καθόρισε έτσι την εξέλιξη των δυο αυτών χωρών μέσα στη Συμμαχία για τα επόμενα τριάντα χρόνια.

Οι ελληνονατοϊκές εκκρεμότητες

Τα γεγονότα που υποχρέωσαν την κυβέρνηση Καραμανλή να βγάλει την Ελλάδα από το στρατιωτικό NATO στο τέλος Αυγούστου 1974 είναι γνωστά. Κάτω από την πίεση της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, μιας εισβολής που ήρθε στο τέλος της επτάχρονης δικτατορίας που στην καλύτερη περίπτωση ανέχθηκε η Ατλαντική Συμμαχία, ο τότε πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής ειδοποίησε τους ηγέτες των χωρών-μελών του NATO ότι η Ελλάδα αποφάσισε «να επανακτήσει αμέσως την χωρίς περιορισμούς εξάσκηση της εθνικής κυριαρχίας της σε όλη την επιφάνεια, τον εναέριο χώρο και τα χωρικά ύδατά της». Ο συντηρητικός πολιτικός δεν παρέλειψε στην επιστολή που έστειλε να υπογραμμίσει ότι η εθνική κυριαρχία της Ελλάδας «ήταν περιορισμένη εξαιτίας της συμμετοχής της στο

NATO και ως συνέπεια της παρουσίας σε ελληνικό έδαφος ξένων στρατιωτικών εγκαταστάσεων και διευκολύνσεων...»¹³ Αυτό που παρέλειψε όμως, ήταν η αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό NATO να γίνει κατά τρόπον ώστε, όταν σε λιγότερο από ένα χρόνο η κυβέρνηση του αποφάσιζε να επιστρέψει στο NATO, να μην υπήρχε καμιά αρνητική επίπτωση για τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα.

Μετά από διαπραγματεύσεις που διήρκεσαν πέντε χρόνια, η Ελλάδα επέστρεψε στο στρατιωτικό NATO. Η επανένταξη έγινε με βάση μια σειρά από απαντήσεις που έδωσε στη Συμμαχία η ελληνική πλευρά, καθώς και την υιοθέτηση ενός κειμένου τεσσάρων παραγράφων. Βασικό χαρακτηριστικό αυτού του κειμένου που αποδέχθηκε η τότε κυβέρνηση Καραμανλή, ήταν ότι η διατύπωση του είχε γίνει κατά τρόπο που άφηνε περιθώρια ερμηνείας –και θέβαια παρερμηνείας– σε όλες τις πλευρές που το αποδέχθηκαν: το NATO στο πρόσωπο του στρατηγού Μπέρναρντ Ρότζερς, την τουρκική κυβέρνηση και θέβαια την ελληνική κυβέρνηση. Τα πιο σημαντικά από τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από την αποδοχή αυτού του κειμένου ήταν σε πρώτη φάση η αβεβαιότητα για τα όρια ευθύνης του συμμαχικού αεροπορικού στρατηγείου που η συμφωνία πρόβλεπε να ιδρυθεί στη Λάρισα και σε δεύτερη φάση, που ήταν αποτέλεσμα της πρώτης, η άρνηση του NATO να συμπεριλαμβάνει στο σχεδιασμό των ασκήσεων την Λήμνο και τις ελληνικές δυνάμεις που βρίσκονται σ' αυτήν. Με την πάροδο του χρόνου δημιουργήθηκαν και άλλα προβλήματα που είχαν σχέση με τον τρόπο που θα πρέπει να γίνεται η ναυτική άμυνα στην περιοχή του Αιγαίου.¹⁴

Οι περιοχές ευθύνης

Το ιστορικό των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν στην επανένταξη της Ελλάδας στην ενοποιημένη στρατιωτική δομή του NATO μπορεί να παρουσιασθεί συνοπτικά. Αυτό γιατί οι σχετικές συζητήσεις και τα έγγραφα που αντηλλάγησαν παραμένουν ακόμη απόρρητα για τους ερευνητές.

Οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των ελλήνων στρατιωτικών και εκείνων της Συμμαχίας άρχισαν τον Μάρτιο του 1978. Είχε προηγηθεί μια διερευνητική επίσκεψη στην Άγκυρα και την Αθήνα του τότε Ανωτάτου Συμμαχικού Διοικητή Ευρώπης (Saceur) αμερικανού στρατηγού Αλεξάντερ Χαίηγκ. Τον Μάιο του 1978 οι διαπραγματευτές κατέληξαν στη λεγόμενη συμφωνία Χαίηγκ-Ντάθου. Η συμφωνία αυτή αποτελούνταν από τις δώδεκα απαντήσεις που έδωσε η ελληνική πλευρά σε δώδεκα βασικά θέματα αμύνης τα οποία είχε θέσει η συμμαχική πλευρά, η οποία ενεργούσε για λογαριασμό της Επιτροπής Αμυντικού Σχεδιασμού του NATO.¹⁵

Οι απαντήσεις αφορούσαν τα ακόλουθα θέματα: την αποστολή των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων στα πλαίσια της Συμμαχίας, τη διοίκηση και τον έλεγχο των δυνάμεων στο πλαίσιο του NATO, την εκχώρηση των ελληνικών δυνάμεων στο NATO και τον καθορισμό του χρόνου που θα γινόταν αυτή, τις ναυτικές ρυθμίσεις, την υποδομή του NATO, τα σχέδια άμυνας, τις ρυθμίσεις για περιόδους κρίσης σε συμμαχικό επίπεδο, το νατοϊκό σύστημα συναγερμού, την ανταλλαγή πληροφοριών και τον τρόπο που θα γίνονταν οι επικοινωνίες, τη χρησιμοποίηση του ελληνικού χώρου από νατοϊκές δυνάμεις και τις συμμαχικές ασκήσεις.

Ο Στρατηγός Χαίηγκ, με επιστολή του προς τη Στρατιωτική Επιτροπή του NATO, χαρακτήρισε τις ελληνικές απαντήσεις ως ικανοποιητικές και τις υπέβαλε στην Επιτροπή.¹⁶ Η τουρκική πλευρά, όμως, δεν δέχθηκε τη συμφωνία αυτή και απείλησε ότι αν τελικά γινόταν αυτή αποδεκτή από την Επιτροπή Αμυντικού Σχεδιασμού, ο αντιπρόσωπός της θα έθετε βέτο.

Αποτέλεσμα αυτής της τουρκικής θέσης ήταν η απαρχή μιας σειράς νέων συζητήσεων και διαπραγματεύσεων μεταξύ του Saceur και των ελλήνων στρατιωτικών που διήρκεσαν δυο ακόμη χρόνια. Στις 16 Οκτωβρίου 1980, ο νέος Ανώτατος Διοικητής στρατηγός Μπέρναρντ Ρότζερς υπέβαλε μια νέα δική του πρόταση η οποία έγινε αποδεκτή τέσσερις ημέρες αργότερα από την ολομέλεια της Επιτροπής Αμυντικού Σχεδιασμού. Η συμφωνία, όμως, αυτή παρέμεινε μόνο στα έγγραφα στα οποία είχε διατυπωθεί.

Από τον Δεκέμβριο του 1980 ως τον Οκτώβριο του 1981 έγιναν αλληπάλληλες συνομιλίες μεταξύ ελλήνων στρατιωτικών και στρατιωτικών από το νατοϊκό στρατηγείο στη Νεάπολη της Ιταλίας Cincsoth. Τα πιο σημαντικά προβλήματα που προέκυψαν είχαν σχέση με τη δημιουργία δυο νέων συμμαχικών στρατηγείων στη Λάρισα και κυρίως με την ίδρυση του αεροπορικού συμμαχικού στρατηγείου Sevenataf. Οι διαφορές αφορούν στη ρύθμιση των αρμοδιοτήτων του αεροπορικού συμμαχικού Διοικητή του στρατηγείου αυτού Comsevenataf.

Οι επιτελείς του NATO υποστήριζαν ότι θα έπρεπε πρώτα να δημιουργηθεί το στρατηγείο και μετά να ρυθμισθούν τα όρια των περιοχών ευθύνης του. Η θέση αυτή είναι παρόμοια με εκείνη της Τουρκίας, η οποία επιδιώκει να υπάρξουν αλλαγές στις περιοχές ευθύνης των ελλήνων διοικητών ώστε αυτές να είναι διαφορετικές από εκείνες που υπήρχαν πριν από την αποχώρηση της Ελλάδας από την Ενοποιημένη Στρατιωτική Δομή του NATO το Φθινόπωρο του 1974.

Η ελληνική πλευρά δεν δέχεται αυτή τη νατοϊκή άποψη. Με βάση τη συμφωνία επανένταξης στην οποία πουθενά δεν αναφέρεται ούτε υπονοείται ότι οι περιοχές αυτές δεν είναι καθορισμένες ή ότι θα επαναπροσδιορισθούν, οι έλληνες στρατιωτικοί δεν δέχονται τη δημιουργία του Sevenataf χωρίς να υπάρχει σαφής νατοϊκή δέσμευση ότι οι περιοχές ευθύνης στο Αιγαίο θα είναι εκείνες που ίσχυαν και πριν από το 1974.

Η ελληνική θέση βασίζεται στο γεγονός ότι η συμφωνία για την επανένταξη της Ελλάδας στο στρατιωτικό NATO αποτελείται από δυο αναπόσπαστα μέρη: της ελληνικές απαντήσεις στα δώδεκα ερωτήματα και την πρόταση Ρότζερς της 16ης Οκτωβρίου 1980. Στην απάντηση της ελληνικής πλευράς στο θέμα 9 που είχε θέσει την Άνοιξη του 1978 ο στρατηγός Χαϊγκ γινόταν ρητή αναφορά στο μοναδικό έγγραφο της Στρατιωτικής Επιτροπής του NATO που καθορίζει τις περιοχές ευθύνης των ναυτικών διοικητών του NATO το MC 38/4. Η αμφισβήτηση τώρα από την Τουρκία και το NATO του γεγονότος ότι οι περιοχές ευθύνης στο Αιγαίο παραμένουν οι ίδιες όπως και πριν το 1974 δεν είναι αποδεκτή για την ελληνική πλευρά.

Η ελληνική θέση για τις περιοχές ευθύνης του αεροπορικού συμμαχικού στρατηγείου στη Λάρισα ενισχύεται και από τη βασική αρχή του NATO η οποία περιέχεται στο έγγραφο MC 36/2. Το έγγραφο αυτό, που είναι αποδεκτό από το σύνολο των μελών της Συμμαχίας βεβαιώνει ότι «οι χώρες-μέλη είναι σε τελευταία ανάλυση υπεύθυνες για την άμυνα και την ασφάλεια των περιοχών τους και των λαών τους». Οποιαδήποτε αλλαγή στα όρια του αεροπορικού στρατηγείου της Λάρισας θα είχε ως αποτέλεσμα την παραβίαση αυτής της αρχής. Η μετατόπιση έστω και στο ελάχιστο δυνατό αυτών των ορίων, που συμπίπτουν με το FIR Αθηνών, θα είχε ως συνέπεια να τεθούν ελληνικά νησιά, τμήματα δηλαδή της ελληνικής επικράτειας, κάτω από τουρκικό επιχειρησιακό έλεγχο.

Ο αποκλεισμός της Λήμνου

Τα προβλήματα που προέκυψαν με την ίδρυση του συμμαχικού στρατηγείου στη Λάρισα δεν ήταν όμως οι μόνες δυσκολίες που δημιουργήθηκαν στις σχέσεις της Ελλάδας με το NATO. Ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα, που απορρέει από την άρνηση της Συμμα-

χίας να αποδεχθεί την ελληνική θέση για τον καθορισμό των ορίων του Sevenataf, είναι και εκείνο που αφορά στις συμμαχικές ασκήσεις στο Αιγαίο.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '60, η Τουρκία είχε αρχίσει να θέτει θέμα για τον αποκλεισμό ελληνικών νησιών από το σχεδιασμό των συμμαχικών ασκήσεων. Για την Ελλάδα το θέμα αυτό δεν ήταν ιδιαίτερα σοβαρό γιατί δεν υπήρχε καμιά αμφισβήτηση των ορίων ευθύνης στο Αιγαίο. Πιο συγκεκριμένα, η Τουρκία είχε ζητήσει το 1965 να μην περιλαμβάνεται στο σχεδιασμό των ασκήσεων η Λήμνος.

Στις αρχές του 1979, η Τουρκία ζήτησε από το NATO να αποκλείσει τη Λήμνο, τον Άγιο Ευστράτιο και τη Σαμοθράκη και από τα επιχειρησιακά σχέδια της Συμμαχίας και ειδικότερα από τα σχέδια του NATO για την Άμυνα της νότιας πτέρυγας του. Σε μήνυμα του τις 20 Μαρτίου 1979 προς το Τουρκικό Γενικό Επιτελείο, ο ανώτατος συμμαχικός διοικητής είχε γράψει ότι «το Ανώτατο Συμμαχικό Στρατηγείο δεν βρίσκει καμιά στρατιωτική δικαιολογία για να αφαιρεθούν τα νησιά αυτά από την χερσαία Ζώνη Μάχης... δεν γίνεται διαφοροποίηση μεταξύ της άμυνας στον ηπειρωτικό χώρο και εκείνης στα νησιά, αφού ο ανώτατος διοικητής και ο διοικητής της νότιας πτέρυγας έχουν ως αποστολή τους να υπερασπισθούν τις περιοχές των χωρών της νότιας πτέρυγας και να διατηρήσουν την ενότητα αυτών των περιοχών...»

Η νατοϊκή θέση όσον αφορά στον αποκλεισμό των νησιών αυτών από το σχεδιασμό των συμμαχικών ασκήσεων καθορίζεται με πολιτικά και όχι στρατιωτικά κριτήρια, και οι συμμαχικοί διοικητές αρνούνται να συμπεριλάβουν στο σχεδιασμό των ασκήσεων τη Λήμνο. Το πρόβλημα φαίνεται να άρχισε το 1977 όταν έγινε πρόταση να εκσυγχρονισθεί το ραντάρ Λήμνου με χρήματα από τις πιστώσεις κοινής υποδομής. Η πρόταση αυτή συζητήθηκε για τρία περίπου χρόνια και απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι έρχεται σε αντίθεση με επιστολή του γενικού γραμματέα του NATO Τζόσεφ Λουνς που φέρει ημερομηνία 8 Μαΐου 1980.

Η επιστολή Λουνς αναφέρεται μόνο στην κατανομή των πιστώσεων, όμως οι συμμαχικοί στρατιωτικοί διοικητές διευρύναν την εφαρμογή της και στο σχεδιασμό των ασκήσεων, υιοθετώντας μια αυθαίρετη τουρκική ερμηνεία για την επιστολή αυτή.

Με αποδέκτη το στρατηγό Ρότζερς, η επιστολή αυτή γράφει: «Στο μεταξύ θα σου ήμουν ευγνώμων αν εξασφάλιζες ότι οποιοδήποτε μελλοντικό σχέδιο το οποίο θα υπεβάλλετο από τους στρατιωτικούς διοικητές και θα μπορούσε να δημιουργήσει νομικά προβλήματα μεταξύ των Κρατών-μελών, δεν θα εξεταζόταν στη διάρκεια της υποβολής των εισηγήσεων για την ανακατανομή των πιστώσεων».

Ο τότε γενικός γραμματέας του NATO έστειλε την επιστολή αυτή μετά από συνεχείς παρατηρήσεις της Τουρκίας, η οποία υποστήριζε ότι ο εξοπλισμός της Λήμνου είναι αντίθετος με διεθνείς συμφωνίες και συνθήκες τις οποίες είχαν υπογράψει η Ελλάδα και η Τουρκία. Η τουρκική άποψη έχει σχέση με τη συνθήκη της Λαζάνης και τη συνθήκη του Montreux. Το τουρκικό επιτελείο τελικά απείλησε ότι οποιαδήποτε μέτρα διοικήσεως και καθορισμού ορίων που θα καλύπτουν τις ελληνικές δυνάμεις στο Αιγαίο, δεν πρόκειται να γίνουν αποδεκτά από την Τουρκία.

Το θέμα του αποκλεισμού της Λήμνου είχε όμως απασχολήσει το Ανώτατο Στρατηγείο της Συμμαχίας πολύ πριν σταλεί η επιστολή Λουνς. Τον Νοέμβριο του 1978, μάλιστα, ο νομικός σύμβουλος του NATO ετοίμασε γνωμοδότηση σύμφωνα με την οποία ο εξοπλισμός της Λήμνου είναι δικαίωμα της Ελλάδας. Με ημερομηνία 2 Νοεμβρίου 1978, η γνωμοδότηση αυτή έχει τίτλο «Το Νομικό Καθεστώς της Λήμνου» και περιέχει και τις ακόλουθες παραγράφους:

«Η ελληνική θέση είναι ότι η Συνθήκη της Λαζάνης δεν ισχύει πλέον και έχει αντικατασταθεί από τη Συνθήκη του Μοντρέ. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με την ελληνική άπο-

ψη, δεν υπάρχει κανένας όρος που να μην επιτρέπει τη στρατικοποίηση. Η τουρκική θέση, από την άλλη μεριά, είναι ότι η Συνθήκη της Λωζάνης αντικαταστάθηκε μόνο στο βαθμό που αφορά στα Στενά και συνεχίζει να ισχύει όσον αφορά στα νησιά, περιλαμβανομένης και της Λήμνου....

»Κατά την εκτίμηση του γραφείου μας η ορθή ερμηνεία είναι ότι η συνθήκη της Λωζάνης αντικαταστάθηκε από τη συνθήκη του Μοντρέ και δεν υπάρχει κανείς περιορισμός των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, η οποία όσον αφορά στη Λήμνο μπορεί να τα ασκεί όπως νομίζει καλύτερα». ¹⁷

Η γνωμοδότηση του Νομικού Συμβούλου του NATO δεν θεωρήθηκε από τον τότε γενικό γραμματέα του NATO ως ικανοποιητική. Δυο χρόνια αργότερα, ο Λουνς έστειλε την επιστολή της 8ης Μαΐου 1980. Και όταν και αυτή αμφισβητήθηκε από την ελληνική πλευρά, ο Λουνς έστειλε νέα επιστολή η οποία δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνείας.

Η νέα επιστολή Λουνς στάλθηκε στις 17 Ιανουαρίου 1984. Αποδέκτης ήταν ο πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής του NATO. Στην επιστολή αυτή ο γενικός γραμματέας της Συμμαχίας, λιγότερο από έξι μήνες πριν αποχωρήσει από τη θέση του, αναφερόταν στο πρόβλημα της Λήμνου ως «...μια πτυχή μιας πολιτικής και νομικής διαφοράς μεταξύ δυο χωρών-μελών, η οποία θα έπρεπε, σύμφωνα με τις διαδικασίες που ακολουθεί η Συμμαχία, να αποφεύγεται στα πλαίσια των ασκήσεων του NATO». Η επιστολή κατέληγε με την οδηγία να μην περιληφθεί η Λήμνος στον σχεδιασμό των ασκήσεων «Ντενς Κροπ 84».

Η πρόταση Ρότζερς

Η κατάσταση δεν άλλαξε και μετά από την αποχώρηση του Τζόσεφ Λουνς. Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου, σε επίσκεψη του ανώτατου συμμαχικού διοικητή στην Αθήνα, ο στρατηγός Ρότζερς πρότεινε μια νέα διαδικασία που –όπως υποστήριξε– θα επέτρεπε και στην Ελλάδα και στην Τουρκία να αποδεχθούν τη συμπερίληψη της Λήμνου στο σχεδιασμό των ασκήσεων.

Σύμφωνα με τη νέα πρόταση Ρότζερς, θα ήταν δυνατόν να υιοθετηθεί στο Αιγαίο μια νέα αντίληψη για την αεράμυνα της Συμμαχίας η οποία θα βασιζόταν στην έλλειψη κάθε είδους ορίων. Η αεράμυνα θα γινόταν με βάση τις ανάγκες του NATO όπως αυτές θα καθορίζονται από τη συμμαχία. Σε καιρό ειρήνης, το NATO θα αναγνώριζε τα όρια που η Ελλάδα θέλει. Σε περίοδο πολέμου, και κατά συνέπεια και στο σχεδιασμό των ασκήσεων, θα ίσχυε η νέα ρύθμιση που στην ουσία θα μετέβαλε το Αιγαίο, όσον αφορά στο NATO, σε χώρο ουδέτερο με τελικό υπεύθυνο για την άμυνα του το Συμμαχικό Στρατηγείο της Νεάπολης. Η Ελλάδα απέρριψε την πρόταση αυτή. ¹⁸

Η άρνηση του NATO να περιλαμβάνει στο σχεδιασμό των ασκήσεων τη Λήμνο είχε ως αποτέλεσμα την απόφαση της ελληνικής πλευράς να μη συμμετέχει πια σε νατοϊκές ασκήσεις. ¹⁹

Από το τέλος του 1984 υπάρχει όμως και ένα νέο στοιχείο. Στη διάρκεια της χειμερινής συνόδου των υπουργών άμυνας του NATO στις Βρυξέλλες, η Τουρκία έθεσε βέτο στην αποδοχή από τη Συμμαχία της ελληνικής πρότασης για τη διάθεση ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στο NATO. Η ελληνική πλευρά, υπέβαλε στο NATO, όπως και οι άλλες χώρες-μέλη, ένα κατάλογο που περιέχει τις δυνάμεις που η Ελλάδα θέλει να βρίσκονται στη διάθεση της Συμμαχίας. Στις δυνάμεις αυτές περιλαμβάνονταν και μονάδες στρατού και αεροπορίας που βρίσκονται στη Λήμνο. Η Επιτροπή Αμυντικού Σχεδιασμού προχώρησε κατ' αρχή στην ενσωμάτωση αυτών των δυνάμεων στους σχετικούς καταλόγους της Συμμαχίας (Country Chapters). Μπροστά στην πιθανότητα να υιοθετηθεί από τη Συμμαχία στο σύνολό του ο κατάλογος με τις ελληνικές δυνάμεις, η Τουρκία άσκησε βέτο.

Η άρνηση της Τουρκίας να επιτρέψει στο NATO να αποδεχθεί τις ελληνικές δυνάμεις οδήγησε την Ελλάδα στην απόφαση να μην επιτρέψει την αποδοχή από τη Συμμαχία και των αντιστοιχων τουρκικών προτάσεων. Αποτέλεσμα είναι ότι για πρώτη φορά, τύποις τουλάχιστον, το NATO στερείται στρατιωτικών δυνάμεων στη Νότια Πτέρυγά του.²⁰

Το νέο στοιχείο στην ελληνική πρόταση είναι ότι η απόφαση για την ενσωμάτωση στο ελληνικό κεφάλαιο των δυνάμεων που υπάρχουν στη Λήμνο δεν συνοδεύεται από οποιοδήποτε αίτημα για αναγνώριση από τη Συμμαχία των ελληνικών απόψεων για τη Λήμνο. Στο NATO, η κάθε χώρα διατηρεί ως αποκλειστικό της δικαίωμα τον καθορισμό των δυνάμεων που η συμμαχία μπορεί να συνυπολογίζει στο σχεδιασμό της άμυνας στο σύνολο του χώρου που καλύπτει η Ατλαντική Συμμαχία. Στην ουσία, αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα με τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις που βρίσκονται στη Λήμνο –σύμφωνα με την τουρκική άποψη υπάρχει τέτοιο πρόβλημα– τότε είναι υποχρέωση της Συμμαχίας να βρει τη λύση σ' αυτό το πρόβλημα και όχι της χώρας που διαθέτει τις δυνάμεις αυτές.

Η εξέλιξη αυτή είναι ασφαλώς μια εξέλιξη στην οποία τόσο η Τουρκία όσο και οι άλλες χώρες-μέλη που υποστηρίζουν τις απόψεις της δεν υπολόγιζαν. Γενικότερα, ο τρόπος που έχει εξελιχθεί η σχέση της Ελλάδας με το NATO είναι σχέση που ασφαλώς δεν συμβαδίζει πια με τις απόψεις των πρωτοπόρων στην Τουρκία και τις Ηνωμένες Πολιτείες που σχεδίασαν τους ρόλους της Ελλάδας και της Τουρκίας στην ενοποιημένη στρατιωτική δομή της Συμμαχίας. Η Ελλάδα δεν φαίνεται –κατά τη συμμαχική άποψη– να συμπεριφέρεται όπως οι σχεδιαστές της συμμετοχής της στο NATO είχαν αποφασίσει ότι πρέπει να συμπεριφέρεται.

Η επιμονή της Τουρκίας για τον αποκλεισμό της Λήμνου από το σχεδιασμό των ασκήσεων και η άρνηση της να αποδεχθεί τα υπάρχοντα όρια επιχειρησιακής ευθύνης στο Αιγαίο δεν έχουν ως αφετηρία τις εξελίξεις μέσα στο NATO. Τα αίτια ίσως θα πρέπει να αναζητηθούν αλλού: στην προσπάθεια της οι ρυθμίσεις μέσα στη Συμμαχία να αποτελέσουν πρόκριμα για οποιαδήποτε διμερή μελλοντική διευθέτηση με την οποία θα πετύχαινε στην αρχή τη διχοτόμηση του Αιγαίου και στη συνέχεια την ενσωμάτωση των ελληνικών νησιών του ανατολικού Αιγαίου στην τουρκική επικράτεια. Για πρώτη φορά, όμως, στα τελευταία τριανταπέντε περίπου χρόνια οι τουρκικές επιδιώξεις βρίσκονται σε αντίθεση όχι μόνο με τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα αλλά και με εκείνα της Συμμαχίας στο σύνολό της. Η κρίση που διέρχεται το NATO και κυρίως η κρίση που διέρχεται η σχέση των Ηνωμένων Πολιτειών με τη Συμμαχία δεν ευνοεί τα τουρκικά σχέδια για την περιοχή μας. Αντίθετα, τα σχέδια αυτά γίνονται εμπόδιο στην επίτευξη των γενικότερων στόχων του NATO. Και αυτό είναι κάτι που φαίνεται ότι έχει αρχίσει να γίνεται κατανοητό –χωρίς να είναι αποδεκτό ακόμη– από τις περισσότερες χώρες-μέλη του NATO. Βέβαια, δεν θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας ότι στην περιοχή μας τον τελευταίο λόγο για τις εξελίξεις με τους συμμαχούς δεν τον έχει η Συμμαχία, αλλά η «πρώτη μεταξύ ίσων δύναμη», οι Ηνωμένες Πολιτείες. Είναι σ' αυτό ακριβώς που υπολογίζουν οι σχεδιαστές της τουρκικής πολιτικής για την επιτυχία των επιδιώξεων τους στο Αιγαίο.

Τα νέα δόγματα αναβαθμίζουν το ρόλο της Ελλάδας

Η Ατλαντική Συμμαχία βρίσκεται τα τελευταία δέκα χρόνια σε συνεχή κρίση. Είναι μια κρίση που αντίθετα από αυτές που αντιμετώπισε στις τρεις δεκαετίες, αμέσως μετά από την ίδρυση της, δεν φαίνεται να μειώνεται σε ένταση.²¹ Το νέο στοιχείο στην περίπτωση της δεκαετίας του '80 είναι ότι ένα μεγάλο ποσοστό από τους ευρωπαίους πολίτες που θεωρούνται ως «διαμορφωτές της κοινής γνώμης» έχουν σοβαρά ερωτηματικά τόσο για τους στόχους όσο και για την ειλικρίνεια της δύναμης στην Ατλαντική Συμμαχία που

θεωρείται «πρώτη μεταξύ ίσων», τις προθέσεις δηλαδή και τα σχέδια των Ηνωμένων Πολιτειών.

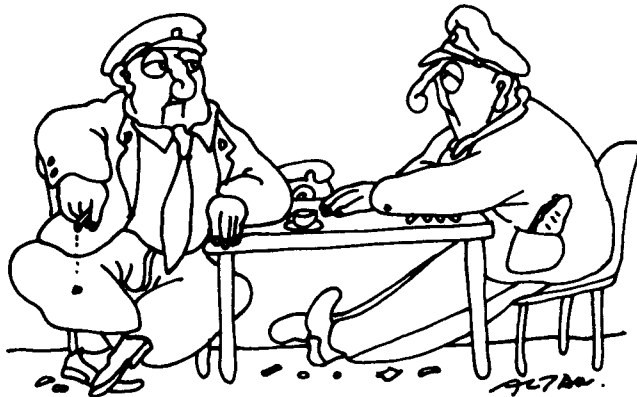
Στο κέντρο αυτής της αμφισβήτησης βρίσκονται τα πυρηνικά όπλα. Από την ίδρυση της, τα στρατιωτικά θέματα της Συμμαχίας ήταν αντικείμενο απασχόλησης μιας μικρής ομάδας ειδικών που θεωρούσαν ότι δεν ήταν αναγκαίο να ανακοινώνουν τα σχέδια τους και τις σκέψεις τους στους «μη μνημένους». Κατά κανόνα, οι «ειδικοί» αυτοί ανήκαν πολιτικά στο συντηρητικό χώρο και γεωγραφικά προέρχονταν από τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Αγγλία ή τη Δυτική Γερμανία.

Κύριο μέλημα αυτών των «ειδικών» ήταν η «αντιμετώπιση του σοβιετικού κινδύνου». Ενός κινδύνου, όμως, ο οποίος με την πάροδο του χρόνου γινόταν όλο και λιγότερο ορατός. Κι αυτό, ενώ ταυτόχρονα αυξανόταν στη συνείδηση των περισσότερων ευρωπαίων που ανήκουν σε ομάδες οι οποίες θεωρούνται ως «διαμορφωτές της κοινής γνώμης», η υποψία ότι τόσο οι Ηνωμένες Πολιτείες όσο και η Σοβιετική Ένωση αποτελούν παράγοντες αποσταθεροποίησης για τον ευρωπαϊκό χώρο.²²

Σε ένα μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης στις ευρωπαϊκές χώρες-μέλη του ΝΑΤΟ έχει γίνει πεποίθηση ότι οι ηγέτες των Ηνωμένων Πολιτειών δεν λαμβάνουν πια «σωστές αποφάσεις».²³ Αυτή η «βεβαιότητα» θα πρέπει να συνδυασθεί και με μια άλλη που προέκυψε σε δημοσκοπήσεις στον ευρωπαϊκό χώρο: ότι τα περισσότερα όπλα δεν φέρουν αναγκαστικά και περισσότερη ασφάλεια. Αντίθετα, τα περισσότερα όπλα μπορούν να οδηγήσουν σε αποσταθεροποίηση και τελικά σε σύγκρουση. Σαν παράδειγμα, οι περισσότεροι από αυτούς που ρωτήθηκαν για την τοποθέτηση των νέων πυραύλων Κρουζ και Πέρσινγκ II απάντησαν ότι είναι αντίθετοι με την «εισαγωγή» τους στην Ευρώπη.²⁴

ΜΑ ΕΣΥ
ΤΟΥΣ ΘΕΛΕΙΣ
ΑΥΤΟΥΣ ΤΟΥΣ
ΠΥΡΑΥΛΟΥΣ,
ΓΚΑΛΟΥΣΟ;

ΝΑΙ, ΑΝ ΕΙΝΑΙ
ΟΜΟΡΦΟΙ ΚΑΙ
ΓΥΑΛΙΣΤΕΡΟΙ.

Το σκίτσο του Altan είναι παρμένο από την «Βαβέλ».

Οι στρατιωτικοί και πολιτικοί ηγέτες της Συμμαχίας δεν έμειναν βέβαια ασυγκίνητοι από αυτές τις διαπιστώσεις που προέκυψαν από τις αλληπάλληλες δημοσκοπήσεις. Τα αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων έγιναν αντικείμενο έντονων συζητήσεων μέσα στις διάφορες επιτροπές της Συμμαχίας αλλά και σε μια σειρά από επιτροπές του αμερικανικού Κογκρέσσου.

Τα συμπεράσματα των περισσότερων από αυτές τις συζητήσεις και αναλύσεις που έγιναν, δεν ήταν ιδιαίτερα αισιόδοξα. Είναι χαρακτηριστικό, ίσως, το συμπέρασμα της ομάδας που μελέτησε τα προβλήματα της Συμμαχίας για λογαριασμό της Επιτροπής Εξωτερικών Σχέσεων της Αμερικανικής Γερουσίας. Η ομάδα αυτή, αφού μελέτησε μια σειρά από δημοσκοπήσεις οι οποίες έγιναν από την Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών το 1981 και το 1982, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι: «Η νέα ανησυχία στην Ευρώπη για τον πυρηνικό πόλεμο δεν έχει ακόμα οδηγήσει σε μια σημαντική πλειοψηφία εναντίον των θέσεων που υποστηρίζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες για τα πυρηνικά θέματα, με εξαίρεση την παραγωγή της θόμβας νετρονίου. Σίγουρα, δεν έχει οδηγήσει σε εκεταταμένο αντι-αμερικανισμό ή στην επιθυμία να εγκαταληφθεί το ΝΑΤΟ. Αλλά η τάση είναι να πάμε προς μια λανθασμένη κατεύθυνση και κατά συνέπεια θα ήταν λάθος να απορρίψουμε τα νέα αυτά συναισθήματα στην Ευρώπη με ελαφρότητα».²⁵ Οι πιο πρόσφατες δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι οι αμερικανοί μελετητές δεν είχαν πέσει έξω στις προβλέψεις τους.

Ίσως καμιά από τις γενικότερες διαφωνίες που προέκυψαν μεταξύ των ευρωπαίων και των αμερικανών για τον χειρισμό των θεμάτων Ανατολής-Δύσης δεν δημιούργησε τόσα προβλήματα στη Συμμαχία όσο η λεγόμενη «διπλή απόφαση του 1979» για την τοποθέτηση των πυραύλων Κρουζ και Πέρσινγκ II στον ευρωπαϊκό χώρο.²⁶ Οι τεράστιες συγκεντρώσεις που οργανώθηκαν σε ευρωπαϊκές χώρες εναντίον της υλοποίησης αυτής της απόφασης, σε συνδυασμό με την επίδραση που είχε η αντίδραση του οργανωμένου ειρηνιστικού κινήματος στους ευρωπαίους πολιτικούς ηγέτες, έγιναν τελικά αιτία ώστε οι στρατιωτικοί ηγέτες της Συμμαχίας να προχωρήσουν στην ανακοίνωση μιας νέας «αντίληψης» με βάση την οποία θα μπορούσε να γίνει η άμυνα στον ευρωπαϊκό χώρο.²⁷ Η «αντίληψη» αυτή δίνει έμφαση στην ανάπτυξη εξελιγμένων συμβατικών οπλικών συστημάτων, χωρίς ωστόσο να μειώσει την σημασία της «πυρηνικής αποτροπής».

Η «αντίληψη» FOFA

Για τις περισσότερες χώρες-μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας, η νότια πτέρυγα του ΝΑΤΟ δεν αποτελεί τίποτε περισσότερο από μια περιοχή αντιπερισπασμού των εχθρικών δυνάμεων. Από τα μέσα της δεκαετίας του '50, το κύριο μέλημα της Συμμαχίας ήταν η αποτροπή μιας σοβιετικής επίθεσης εναντίον του λεγόμενου Κεντρικού Μετώπου και κυρίως της Δυτικής Γερμανίας. Σχεδόν όλες οι προσπάθειες των ειδικών της Συμμαχίας συγκεντρώνονταν όλα αυτά τα χρόνια στην εξεύρεση τρόπων άμυνας που θα επέτρεπαν την διεξαγωγή επιχειρήσεων που δεν θα είχαν ως αποτέλεσμα την πλήρη καταστροφή της Δ. Γερμανίας. Η στρατηγική αντίληψη της «εύκαμπτης αντίδρασης» και η «προωθημένη άμυνα» δημιουργήθηκαν για να εξυπηρετήσουν τις συμμαχικές ανάγκες στο Κεντρικό Μέτωπο.

Η στρατηγική της «εύκαμπτης αντίδρασης» ήταν μια στρατηγική αποτροπής που έπαιρνε ως δεδομένο, ότι η συμβατική, τακτική πυρηνική και στρατηγική πυρηνική άμυνα αποτελούν στάδια σε μια γραμμή η οποία δεν διακόπτεται. Η σπονδυλική στήλη αυτής της στρατηγικής ήταν η αβεβαιότητα που ηθελημένα καλλιεργούσε το ΝΑΤΟ για το πότε θα χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα. Μια «αβεβαιότητα» που αυξήθηκε μετά την τοποθέτηση των ευρωπυραύλων.

Την 1η Δεκεμβρίου 1982, ο ανώτατος συμμαχικός διοικητής των δυνάμεων του ΝΑΤΟ στην Ευρώπη, στρατηγός Μπέρναρντ Ρότζερς, παρουσίασε στην υπουργική σύνοδο της Επιτροπής Αμυντικού Σχεδιασμού (D.P.C.) ορισμένες «νέες ιδέες» που θα επέτρεπαν τη βελτίωση της δυνατότητας της Συμμαχίας για αποτροπή με συμβατικά όπλα.

Σύμφωνα με τον στρατηγό Ρότζερς, «ο καλύτερος τρόπος να μειωθεί η σημερινή αδικαιολόγητη εξάρτηση από τα πυρηνικά όπλα είναι να έχουμε ένα ικανοποιητικό συμβατικό αποτρεπτικό. Αυτός ο δρόμος είναι απόλυτα δικαιολογημένος για τους λαούς μας. Προσφέρει μια απόλυτα πειστική βάση για την επίτευξη του σπουδαιότερου μακροπρόθεσμου σκοπού μας: την επιτυχή διαπραγμάτευση δικαίων και επαληθεύσιμων συμφωνιών για τη μείωση των εξοπλισμών και τον έλεγχο όλων των κατηγοριών δυνάμεων και εξοπλισμών. Αυτός ο δρόμος μάλιστα μας επιτρέπει να αγωνιζόμαστε για την ημέρα που, έχοντας κερδίσει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις συμβατικές μας δυνάμεις, θα μπορούμε να εξερευνήσουμε το πώς και πού θα μπορούσαμε να μειώσουμε το πυρηνικό μας απόθεμα, κυρίως στις μικρότερες εμβέλειες».²⁸

Ο στρατηγός Ρότζερς εξήγησε στην ίδια συνεδρίαση ότι για να επιτευχθεί αυτό το «συμβατικό αποτρεπτικό» ήταν αναγκαίο «πρώτα να βελτιώσουμε τις δυνάμεις που έχουμε ξεπερνώντας τις ατέλειές τους. Πρέπει επίσης να εκσυγχρονισθούμε χωρίς καθυστέρηση. Και πρέπει να εκμεταλλευθούμε την ανώτερη τεχνολογία μας για να επαυξήσουμε τα μέσα ηλεκτρονικού πολέμου που έχουμε και για να βελτιώσουμε την ικανότητά μας να προσδιορίζουμε και να καταστρέφουμε τις δυνάμεις ενίσχυσης του Συμφώνου της Βαρσοβίας».²⁹

Με την ομιλία αυτή ο αμερικανός στρατηγός στην ουσία ανήγγειλε την «αντίληψη» FOFA.³⁰ Λίγους μήνες πιο πριν, ο στρατηγός Ρότζερς είχε αναφερθεί στην επιθυμία του να μειωθεί η εξάρτηση της Συμμαχίας από τα πυρηνικά όπλα σε ένα άρθρο του στο περιοδικό *Foreign Affairs*.³¹

Η ανακοίνωση από το στρατηγό Ρότζερς της νέας «αντίληψης» για την άμυνα της Συμμαχίας έγινε σε μια στιγμή που οι αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις είχαν υιοθετήσει μια παρόμοια αντίληψη για τις εθνικές αμερικανικές επιχειρήσεις. Γνωστή ως *Airland Battle*, η αντίληψη αυτή, όπως και η FOFA, έχει ως σκοπό να κάνει πιο αποτελεσματικές τις συμβατικές αμερικανικές δυνάμεις με τη χρήση οπλικών συστημάτων και τρόπων επικοινωνίας που βασίζονται στις αναδυόμενες τεχνολογίες.

Βασικές αρχές και των δυο αυτών «αντιλήψεων» είναι η επίθεση σε βάθος (*Strike Deep*) ώστε να καταστραφεί η δυνατότητα του εχθρού να μετακινήσει τις δυνάμεις του δεύτερου κλιμακίου στο μέτωπο, η χρησιμοποίηση όσο το δυνατόν πιο σύγχρονων συμβατικών όπλων που συνδυάζουν μεγάλη καταστροφική ικανότητα και υψηλό βαθμό ακρίβειας και πλήρη συντονισμό σε θέματα διοίκησης, ελέγχου, επικοινωνιών και συλλογής πληροφοριών.³² Στα πρώτα στάδια της εφαρμογής της FOFA, οι αεροπορικές δυνάμεις των συμμαχικών χωρών παίζουν καθοριστικό ρόλο. Το ίδιο ισχύει και για την *Airland Battle*.³³

Έτσι, και στη μια και στην άλλη περίπτωση, οι συμμαχικές δυνάμεις στις πτέρυγες της Συμμαχίας μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο που θα εξελιχθεί μια πιθανή σύγκρουση. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη νέα έμφαση που δίνει τόσο η Συμμαχία όσο και οι Ηνωμένες Πολιτείες στις ναυτικές επιχειρήσεις και στην προστασία των συμβατικών και πυρηνικών δυνάμεων που βρίσκονται στην θάλασσα αυξάνουν τη σημασία των χωρών-μελών του ΝΑΤΟ στις περιοχές αυτές που στο παρελθόν είχαν παραμεληθεί. Οι πτέρυγες της Συμμαχίας παύουν έτσι να αποτελούν «περιοχές αντιπερισπασμού» και γίνονται μέτωπα επιχειρήσεων που η τύχη τους επηρεάζει το σύνολο της Συμμαχίας και την τελική έκβαση μιας πιθανής σύγκρουσης μεταξύ ΝΑΤΟ-Συμφώνου Βαρσοβίας που θα περιορισθεί στο επίπεδο των συμβατικών όπλων.

Οι επιπτώσεις για την Ελλάδα

Κατά ένα περίεργο τρόπο, η κρίση της Συμμαχίας θα μπορούσε να εξυπηρετήσει τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα στο μέτρο που θα έδινε την ευκαιρία στην Ελλάδα να εκμεταλλευθεί την ανάγκη που έχουν τόσο η σύμμαχοι της στο NATO όσο και οι Ηνωμένες Πολιτείες για πρόσβαση στο σύνολο του χώρου που ελέγχει η Ελλάδα. Η έμφαση της νέας «αντίληψης» στα συμβατικά όπλα υψηλής τεχνολογίας εξυπηρετεί και τις ελληνικές εθνικές ανάγκες για σπλικά συστήματα που επιτρέπουν την αντιμετώπιση του κινδύνου που υπάρχει για την Ελλάδα στα ανατολικά της σύνορα και στα νησιά του Αιγαίου.

Στη Συμμαχία έχει ξεκινήσει εδώ και λίγα χρόνια μια συζήτηση για την επανεξέταση των παραδοσιακών εκτιμήσεων της στρατηγικής σημασίας περιοχών όπως η Ελλάδα. Δεν είναι ασφαλώς συμπτωματικό ότι, παρά τις αντιρρήσεις της Τουρκίας, οι στρατιωτικοί του NATO αντιμετωπίζουν σε μελέτες τους το ενδεχόμενο αξιοποίησης του ελληνικού νησιωτικού συμπλέγματος του Αιγαίου ως δεύτερη γραμμή άμυνας μετά την περιοχή των Στενών και της Θράκης. Κι αυτό, γιατί οι επιχειρησιακές ανάγκες που προκύπτουν από τη νέα αντίληψη/δόγμα αντιμετώπισης των δυνάμεων του Συμφώνου της Βαρσοβίας προσδίδουν μια νέα διάσταση στη στρατηγική σημασία του ελληνικού χώρου.

Μελέτες όπως η Southwest Impact Study δεν έχουν απλά και μόνο θεωρητικό χαρακτήρα, αλλά συνιστούν βασικό εργαλείο χάραξης κατευθύνσεων για τη νατοϊκή ηγεσία. Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία –βοηθούμενη και από το κλίμα που επικρατεί για την Ελλάδα στην Ουάσινγκτον και τις Βρυξέλλες– έχει κατορθώσει να αποτρέψει την υιοθέτηση τέτοιων μελετών από το σύνολο του NATO, οι καθαρά στρατιωτικές ανάγκες φαίνεται ότι πιέζουν το NATO να παραβλέψει τις πολιτικές σκοπιμότητες.

Οι στρατιωτικοί του NATO ξέρουν ότι η εκτίμηση που έκανε το καλοκαίρι του 1984 για τη σημασία του ελληνικού θαλάσσιου χώρου ο υπουργός αναπληρωτής εθνικής άμυνας Αντώνης Δροσογιάννης είναι πολύ κοντά στην αλήθεια. Μιλώντας σε δημοσιογράφους, ο κ. Δροσογιάννης είχε πει ότι το Αιγαίο αποτελεί αμυντική επέκταση των Στενών και της Καλλιπόλεως γιατί είναι μια γραμμή ίσης ή και μεγαλύτερης στρατηγικής αξίας από τα Στενά.

Συγκεκριμένα, ο Έλληνας υπουργός είχε δηλώσει ότι «ο λόγος που κάνει το Αιγαίο τόσο ισχυρό είναι ότι η αμυντική αυτή γραμμή τελειώνει στη Μεσόγειο. Οι Τούρκοι δεν δέχονται ότι το Αιγαίο αποτελεί αμυντική επέκταση των Στενών. Αλλά το Αιγαίο είναι διάσπαρτο από ελληνικά νησιά. Από τη Λήμνο, που ελέγχει πλήρως τα Στενά, ως την Κάρπαθο και την Κρήτη είναι μια μεγάλη στενωπός. Αν μια δύναμη, οποιαδήποτε, επιχειρήσει να βγει από τη θαλάσσια έκταση μεταξύ Καρπάθου και Κρήτης θα είναι αδύνατο να το κατορθώσει αν η έκταση αυτή ναρκοθετηθεί ή έχουν τοποθετηθεί εκεί πύραυλοι».³⁴

Παρόμοιες εκτιμήσεις έχουν κάνει και διάφοροι επιτελείς του NATO. Ακόμη πιο σημαντικό, τον Αύγουστο του 1983 ο ίδιος ο ανώτατος συμμαχικός διοικητής είχε δεχθεί σε έγγραφο που αποτελεί επίσημο στρατιωτικό έγγραφο της Συμμαχίας, ότι τα ελληνικά νησιά θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια «δεύτερη γραμμή άμυνας» σε περίπτωση που η δυνατότητα άμυνας της Συμμαχίας έχει χαθεί στις «ευαίσθητες περιοχές αμύνης της ελληνικής Θράκης και των τουρκικών Στενών».

Οι «νέες» αυτές εκτιμήσεις των στρατιωτικών του NATO, σε συνδυασμό με την υιοθέτηση της FOFA και των προβλημάτων που δημιουργούνται λόγω της αμφισβήτησης από μεγάλο αριθμό ευρωπαίων του ρόλου του NATO, φαίνεται να έχουν αλλάξει το σκηνικό μέσα στο οποίο παίζονταν ως σήμερα οι ρόλοι της κάθε μιας χώρας-μέλους της Συμμαχίας.

Το γεγονός αυτό ίσως δώσει τώρα στην Ελλάδα την ευκαιρία για την προώθηση των

ελληνικών εθνικών συμφερόντων, ανεξάρτητα από τα οποιαδήποτε σχέδια μπορεί να είχαν ή να έχουν η Τουρκία και οι φίλοι της μέσα στην Ατλαντική Συμμαχία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Το ιστορικό της τουρκικής προσπάθειας να γίνει η Τουρκία μέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας περιέχεται στο *Foreign Relations of the United States, (FRUS)*; 1950, 3, σελ. 1. Μια σύντομη περιγραφή, που περιέχει όμως όλα τα αναγκαία στοιχεία και τις σημαντικές χρονολογίες για την ίδρυση του NATO περιέχεται στο *NATO HANDBOOK*, Brussels: NATO INFORMATION SERVICE, 1978.

2. FRUS, 1949, 6, σελ. 1685 και FRUS, 1950, 5, σελ. 1238. Στη δεύτερη περίπτωση περιέχεται η αμερικανική απάντηση σε παρόμοιο αίτημα που υπέβαλε ο τούρκος υπουργός εξωτερικών στον αμερικανό πρόεδρο στην Άγκυρα.

3. Ibid, σελ. 1239.

4. Για μια αναλυτική παρουσίαση της εξέλιξης αυτών των «αποφάσεων» βλ. Γιάννης Ρουμπάτης, *The United States and the Operational Responsibilities of the Greek Armed Forces: 1947-1987*, στο «Journal of the Hellenic Diaspora», Spring 1979, σελ. 39-57.

5. FRUS, 1950, 3, σελ. 1288.

6. Ibid, σελ. 241.

7. FRUS, 1950, 3, σελ. 279-283.

8. FRUS, 1950, 3, σελ. 423, υποσημείωση 2.

9. Τα πλήρη κείμενα της αμερικανικής πρόσκλησης και των απαντήσεων που έδωσαν οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας δημοσιεύτηκαν στο «United States Department of State Bulletin», 16 Οκτωβρίου 1950, σελ. 632-33.

10. Για τον τρόπο που αντέδρασαν οι έλληνες πολιτικοί ηγέτες στην είσοδο της Ελλάδας στο NATO βλ. Theodore Couloumbis, *Greek Political Reaction to American and NATO Influences*, New Haven, 1966.

11. *Memorandum for the President*, Bradley to President Truman, 18 October 1951, RG 218, National Archives, Washington, DC.

12. Για τις διάφορες απόψεις που είχαν διατυπωθεί μέσα στο NATO σχετικά με την ίδρυση νέων συμμαχικών στρατηγείων βλ. Γιάννης Ρουμπάτης, *The United States Involvement in the Army and Politics of Greece: 1946-1967*, Unpublished Ph. D. Dissertation, The Johns Hopkins University, Baltimore, 1980, σελ. 153-159.

13. Το κείμενο της επιστολής που έστειλε ο Κ. Καραμανλής στους ηγέτες του NATO στις 28 Αυγούστου 1974 δημοσιεύθηκε στις 28 Αυγούστου 1979 στο «Βήμα». Βλ. ανταπόκριση Γιάννη Ρουμπάτη, «Το Βήμα», 28 Αυγούστου 1979. Στην ίδια ανταπόκριση περιέχεται μια πρώτη περιγραφή των αντιδράσεων που υπήρξαν στο αρχηγείο του NATO στις Βρυξέλλες μετά από την ελληνική ενέργεια.

14. Για τις λεπτομέρειες των διαπραγματεύσεων που έγιναν μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και του NATO για την επανένταξη της Ελλάδας στο στρατιωτικό NATO βλ. «Το Βήμα», 10 Σεπτεμβρίου 1978, 22 Οκτωβρίου 1978, 20 Μαΐου 1979 και 16 Μαρτίου 1980 (ανταποκρίσεις Γιάννη Ρουμπάτη). Επίσης, «Το Βήμα», 18 Νοεμβρίου 1979, (ανάλυση των προτάσεων Ρότζερς του Πάνου Λουκάκου). Για μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις σχέσεις Ελλάδας-NATO βλ. Θάνος Βερέμης, *Greek Security Considerations: A Historical Perspective*, Αθήνα, 1982.

15. Για τις τουρκικές απαιτήσεις την περίοδο εκείνη βλ. Γιάννης Ρουμπάτης, *Η Τουρκία απαιτεί ένα νέο καθεστώς πραγμάτων στο Αιγαίο για να δεχθεί την «ειδική σχέση» Ελλάδας-NATO*. «Το Βήμα της Κυριακής», 10 Σεπτεμβρίου 1978. Για τις ερωτήσεις και απαντήσεις βλ. Γιάννης Ρουμπάτης, *Η Συμφωνία για την επανένταξη της Ελλάδας στο NATO*, «Το Βήμα της Κυριακής», 22 Οκτωβρίου 1978.

16. Ibid.

17. Για το νομικό καθεστώς της Λήμνου και των νησιών του Αιγαίου βλ. Οικονομίδης, Η γνωμοδότηση δημοσιεύθηκε στο «Βήμα», 8 Απριλίου 1984, *Δικαίωμα της Ελλάδας ο εξοπλισμός του Αιγαίου*, άρθρο του Γιάννη Ρουμπάτη.

18. Βλ. Συνέντευξη τύπου του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, 27 Ιουλίου 1984, Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών, Διεύθυνση Ενημέρωσης, Τμήμα Επικοινωνίας.
19. Ο στρατηγός Ρότζερς πραγματοποίησε και δεύτερη επίσκεψη στην Αθήνα τον Αύγουστο του 1985. Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Κώστας Λαλιώτης που ρωτήθηκε από δημοσιογράφους αν μετά από την επίσκεψη αυτή άλλαξε τίποτε σχετικά με τη συμμετοχή της Ελλάδας στις συμμαχικές ασκήσεις, απάντησε ότι «δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να διαφοροποιεί ή να αλλάζει τη μέχρι τώρα πολιτική της κυβέρνησης για τη συμμετοχή της Ελλάδας στις ασκήσεις του NATO στην περιοχή του Αιγαίου». Βλ. «Το Βήμα», 22 Αυγούστου 1985.
20. Βλ. συνέντευξη πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, Βρυξέλλες 5 Δεκεμβρίου 1984.
21. «Αναμφίβολα η Ατλαντική Συμμαχία θρίσκει στη μέση της πιο σοβαρής κρίσης που έχει αντιμετωπίσει εδώ και πολλά χρόνια». Αυτός ήταν ο τρόπος που περιέγραψε τον Μάρτιο του 1982 την κατάσταση στο NATO ο αμερικανός ειδικός αναλυτής της Υπηρεσίας Ερευνών του Κογκρέσου, Στάνλεϋ Σλόαν. βλ. Committee on Foreign Relations, U.S. Senate, *Crisis in the Atlantic Alliance: Origins and Implications*, U.S. GPO, Washington, D.C., 1982 σελ. 1.
22. Μια σχετικά πρόσφατη δημοσκόπηση που έγινε από το «Ατλαντικό Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων» το οποίο εδρεύει στο Παρίσι και διατηρεί στενές σχέσεις με το NATO, έδειξε ότι «υπάρχει σήμερα μια βαθειά ριζωμένη ανησυχία για την αμερικανική πολιτική, ότι κατά κάποιον τρόπο θα μπορούσε να είναι η αμερικανική δραστηριότητα που θα περιέπλεκε την Ευρώπη σε έναν μελλοντικό πόλεμο». Βλ. Gregory Flynn, *Κοινή Γνώμη και Ατλαντική Άμυνα*, Δελτίο NATO, No. 1, 1984, σελ. 15.
23. Παρουσίαση και «μια πρώτη εκτίμηση αποτελεσμάτων δημοσκόπησης» του Ατλαντικού Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων σε σεμινάριο του NATO στο Κολλέγιο Αμύνης του NATO με τίτλο *The Current Debate on NATO Strategy*, Ρώμη, 22-26 Οκτωβρίου 1984.
24. Ibid και Bruce Reed and D.R. Deluca, *Theater nuclear forces: Puplic opinion in Western Europe*, Political Science Quarterly, 98, Summer 1983, σελ. 179-196.
25. Committee on Foreign Relations, U.S. Senate, *NATO Today: The Alliance in Evolution*, U.S. GPO, Washington, D.C., 1982, σελ. 78.
26. Για μια αναλυτική παράθεση των πολιτικών και στρατιωτικών θεμάτων που προέκυψαν από τη «διπλή απόφαση του 1979», καθώς και για τις επιπτώσεις που θα έχει η υλοποίηση αυτής της απόφασης βλ. το αφιέρωμα του «Bulletin of the Atomic Scientists», December 1983, 39, No. 10.
27. Υπάρχουν θέβαια και πολλοί άλλοι λόγοι για τους οποίους η νατοϊκή ηγεσία αναζήτησε νέους τρόπους για την άμυνα της Ευρώπης. Η παρουσίασή τους, όμως, δεν είναι αντικείμενο αυτής της μελέτης.
28. Στρατηγός Μπέρναρντ Ρότζερς: *Ένα επαρκές συμβατικό αποτρεπτικό μπορεί να περιορίσει την εξάρτηση από πυρηνικά όπλα*, Δελτίο NATO, No. 1, 1983, σελ. 9. Το άρθρο είναι βασισμένο στην ομιλία του στρατηγού Ρότζερς στην DPC την 1η Δεκεμβρίου 1982. Η μετάφραση έχει γίνει από το NATO.
29. Ibid., σελ. 7.
30. Το FOFA προκύπτει από το FOLLOW ON FORCES ATTACK που σε ελεύθερη μετάφραση σημαίνει επίθεση εναντίον των δυνάμεων του δεύτερου κλιμακίου.
31. General Bernard Rogers: *The Atlantic Alliance Prescriptions for a difficult decade*, «Foreign Affairs», Summer 1982, σελ. 1145-1156.
32. Γνωστά με τον κωδικό C3I.
33. Λεπτομέρειες για την Airland Battle βλ. U.S. Army Field Manual 100-5- Operations, 20 August 1982 και Gen. D. A. Starny, *Extending the Battlefield*, Military Review, March 1981. Για την FOFA, Gen. Bernard Rogers, *Greater Flexibility for NATO'S Flexible Response*, Strategic Review, Spring 1983 και Col. W. Hanne, *The Integrated Battlefield*, Military Review, June 1982.
34. Η δήλωση αυτή δημοσιεύθηκε στην «Καθημερινή» 12 Αυγούστου 1984. Το Αιγαίο αποτελεί εκτεταμένη και απόρρητη γραμμή Αμύνης, 12 Αυγούστου 1984.